ENIGE SOCIO-PSYCHOLOGISCHE OPMERKINGEN OVER CURAÇAO

Curaçao is een eiland, en evenals op andere eilanden vindt men er een insulaire mentaliteit; dat wil zeggen een sterk ontwikkeld chauvinisme, een xenofobie en het zoeken naar een vormgeving van eigen identiteit. Deze trekken vindt men bij alle groepen die zich zelf als Curaçaos beleven.

Welke zijn deze groepen? Men kan globaal onderscheiden: 1. de quantitatief kleine maar invloedrijke groep van de Blanke Protestantse Curaçaoënaars; 2. de – inzichtzelf weer composiete – groep van de Kleurlingen; 3. de groep van de Sephardische Joden; 4. de groep van de Europese Nederlanders; 5. de groep der Surinamers; 6. de groep van de Libanezen en Syriërs, lokaal Arabieren genoemd; 7. de groep van de Engels sprekende Bovenwinders; 8. groepen van Chinezen, Portugezen (van Madeira), Venezolanen, Noord-Amerikanen, Askenazische Joden (locaal Polakken genoemd), Hindustanen etc.

Al deze groepen uitgezonderd de groepen 4, 5, 7 en een klein gedeelte van 8, spreken de landstaal; het papiamento. Dat de vrij invloedrijke groep der Europese Nederlanders (macamba's) die als regel bij de Shell, als ambtenaar of als technicus werkzaam zijn, de landstaal niet of nauwelijks leren is oorzaak van een der vele barrières die tussen hen en de andere Curaçaose groepen bestaan.

De Blanke Protestantse Groep spreekt papiamento; hun kinderen leren deze taal eerder dan het Nederlands. Dit geldt ook voor de Sephardim, de Arabieren en de allergrootste groep, de katholieke Kleurlingen. In het gemeenschappelijk hebben van een taal wordt een stuk identiteit beleefd.

Het op Curaçao geboren zijn uit Curaçaose ouders (het jiu di Korsow zijn), het papiamento spreken, verbindt alle groepen in tegenstelling tot de macamba's, Surinamers en andere niet papiamento sprekende elders geboren. Geeft dit enerzijds een band tussen deze groepen die door een taal verbonden zijn, raciale en – in mindere mate – religieuze factoren werpen weer belangrijke barricades op.

Dit artikel van de heer A. MEYER, destijds zenuwarts op Curaçao, werd reeds in april 1966 geschreven [red.].

Opvallend is de opmerkelijke sensitiviteit van de op Curaçao geboren. Men is overgevoelig voor alles wat naar kritiek van de zijde van buitenstaanders zweemt en schermt dan snel met begrippen als discriminatie en (neo-)kolonialisme. Wanneer bijvoorbeeld van Nederlandse kant kritiek wordt geleverd op bepaalde Curaçaose toestanden, dan vindt zwart en blank, protestant, jood en katholiek elkaar in het protest. Wanneer echter een macamba medeprotesteert wordt dit protest vaak als onwaarachtig, kolonialistisch of discriminerend afgewezen. Het recht tot protesteren is voorbehouden aan de jiu di Korsow.

Vinden de groepen van Curacaoënaars zich verenigd in hun afwijzing van de buitenstaander, onderling bestaan er grote spanningen. De Blanke Protestantse Groep wordt voornamelijk gevormd door de afstammelingen van vroegere plantage-eigenaren en hogere ambtenaren. Er bestaat een patriarchaal-negatieve instelling ten opzichte van de Kleurling; deze groep gebruikt bij afwezigheid van de Kleurling vooral de woorden neger en mulat. Deze groep en ook die van de Sephardim hebben verenigingen die geen kleurlingen toelaten. Nu de laatste jaren de sociale mobiliteit onder de groep der Kleurlingen zeer sterk is toegenomen, onder meer door een ruim studiebeurzenstelsel, en nu ook hogere functies die generaties lang door de blanke minderheid werden vervuld door Kleurlingen worden overgenomen is het antagonisme van blanke zijde zeker niet verminderd. Huwelijken tussen de groep der Blanke Protestanten en die der Kleurlingen behoren tot de allergrootste uitzonderingen. Sexueel contact echter is zeker geen uitzondering.

HOETINK¹ heeft het begrip somatisch normbeeld uitgewerkt. Er bestaat echter ook een psychisch normbeeld en dat is niet toevallig dat van de macamba. Was vroeger de Blanke Protestantse Groep het ideaalbeeld; dit is nu verschoven naar de Europese Nederlander, die onbewust als agressor wordt beleefd. Volgens het door ANNA FREUD² beschreven afweermecanisme van identificatie met de agressor wordt deze instelling begrijpelijk. Dit heeft onder meer tot gevolg gehad dat een gedeelte van de Kleurlingengroep (vooral zij die in Nederland gestudeerd hebben) zich dusdanig heeft geïdentificeerd met de gedragspatronen van de Nederlandse hogere middenstand, dat de eigen identiteit ver-

¹ HOETINK, H.: *De gespleten samenleving in het Caribisch gebied*. Anjerpublicaties 7, Van Gorcum & Comp., Assen, 1962.

² FREUD, ANNA: *Das Ich und die Abwehrmechanismen*. London, 1946.

loren is gegaan. Deze mensen worden Macamba Pretu (zwarte macamba) genoemd. Het zal duidelijk zijn dat ook tussen deze Macamba Pretu-groep en de andere Kleurlingen spanningen ontstaan.

Men kan zeggen dat er ten opzichte van de Europese Nederlander een sterke ambivalentie bestaat. Enerzijds, zoekend naar een *eigen* identiteit is deze instelling negatief, anderzijds weer positief uit identificatiebehoefte. Deze ambivalentie is een der wortels van de bij *alle* groepen duidelijk aanwijsbare onzekerheid in het contact met de andere groepen.

Een andere wortel van deze intrinsieke onzekerheid ontstaat door dat op Curaçao drie volkomen verschillende cultuurpatronen elkaar ontmoeten; het Zuidamerikaanse of als men wil het Iberische, het Nederlandse en het patroon van de U.S.A. Het eerste komt bijvoorbeeld naar voren in de ontmoeting (de abrazo), in de sexualiteit als het emotioneel complexe patroon van machismo (machó = man) en wat de kleding betreft in de guayabera (= soort overhemd). Het Nederlandse cultuurpatroon wordt vooral op school – vaak door Nederlandse onderwijzers en Zuidnederlandse religieuzen – geïnculeerd en is recht evenredig met de maatschappelijke hoogte. Dit patroon ziet men onder meer in de meubilering der huizen, het gebruik van de Nederlandse taal en in de kleding (jasje-dasje). De invloed der Verenigde Staten, vooral door TV, radio en de dagelijkse aanwezigheid van toeristen verspreid, komt naar voren in de sport: baseball, boksen; in de technische taal – alle auto-onderdelen worden door hen die papiamento spreken in het Engels benoemd: tire, wire, tail-pipe – en wat betreft de kleding zijn de kleine hoedjes een voorbeeld van Noordamerikaanse invloed.

Op het Curaçaose kind werken dus vele beïnvloedende factoren. De televisie – en haast ieder gezin heeft een toestel – is óf Spaans (Caracas) óf Noordamerikaans (de lokaal uitgezonden programma's). De school is Nederlands. Thuis wordt papiamento gesproken. In het contact met de andere groepen, die door het kind als zodanig snel worden herkend, wordt het kind zich bewust van het behoren tot een eigen groep en ook wordt het zich bewust van de eigen raciale situering.

Hierbij komt nog iets anders: het Caribische gezin. R. A. RÖMER³ in navolging van HOETINK wijst erop dat op Curaçao – naast andere gezinstypen – concubinaten voorkomen die al-

³ RÖMER, R. A.: *Ons samenzijn in sociologisch perspectief*. Curaçao 1964.

thans naar uiterlijke verschijningsvorm niet afwijken van het Westeuropese gezinstype. Dit laatste maakt dat het buiten-echtelijk geboren zijn niet dát sociale impediment is als in West-Europa of de U.S.A. Toch heeft het ontwikkelingspsychologisch ernstige consequenties. Het gaat hier om grootheden van ongeveer dertig procent van de totale bevolking.

Nu, na de autonomie, de sociale mobiliteit zeer sterk toegenomen is, zijn de hierboven geschetste spanningen tussen de groepen vergroot. De Blanke Protestantse Groep voelt zich qua status bedreigd, de Kleurlingengroep streeft naar hogere sporten op de maatschappelijke ladder. De groep van de Europese Nederlanders en die van de Surinamers zijn de laatste jaren quantitatief sterk verminderd. Zeer vele Curaçaoënaars zijn in Nederland of in de Verenigde Staten geweest en hebben daardoor wat van hun eigen parochialisme verloren. Dit betekent niet dat men strijdvaardiger is geworden; de intrinsieke onzekerheid maakt dat men eerst tracht de eigen sociale positie te stabiliseren of te verbeteren. Vandaar dat het ambtenaar-zijn door velen als ideaal wordt beleefd.

De onzekerheid en het gebrek aan aggressief gedrag hangen samen. Wanneer men de criminele statistiek bestudeert valt allereerst het vrij lage aantal der aggressieve delicten op, en wanneer men deze aan een nader onderzoek onderwerpt vindt men in het overgrote deel der gevallen een afweeraggressie. Men is bang dat de ander aggressief zal worden en steekt (schiet, slaat) dan maar eerst. In een samenleving met labiele evenwichten en grote spanningen is aggressie een luxe die men zich niet kan veroorloven.

Hoe tracht men nu deze, haast existentieel te noemen onzekerheid (Freudianen zouden het begrip ik-zwakte gebruiken) te verwerken? Dit hangt van de groep af. Een zeer groot gedeelte van de gekleurde bevolking, naar mijn mening tot meer dan 80% heeft een magische instelling (bruha). Ofschoon deze materie veel te complex is om hier nader op in te gaan, kan gezegd worden dat de bruhaleer (of beter -theoriën) berusten op het geloof aan negatieve magische machten die afgeweerd moeten worden. De onzekerheid van het individu (of de groep) wordt dus metafysisch geprojecteerd en vervolgens bedwongen. Machismo is een andere afweer. Dan geven statussymbolen in de vorm van een grote auto, TV, ijskast een schijnzekerheid.

Het beperken van het sociaal contact met de andere groepen, die allen dus als een bedreiging worden ervaren, is ook een afweer

Al deze barricaderingen en afweren maken dat een bezinning op eigen cultuur – of andermans cultuur – wordt belemmerd. Het is opvallend dat de besturen van de diverse culturele verenigingen voor een relatief te groot gedeelte uit Hollanders en Surinamers bestaan. De oorzaak hiervan is zeker niet dat de niet-gerepresenteerde groepen geen culturele belangstelling zouden hebben maar ligt historisch verankerd. De groepsnormen belemmeren bovendien de coöperatie. De groepssanctie, althans gevoelsmatig, bestaat uit uitstoting uit de groep. Dit wordt aardig uitgedrukt in de woorden van een populaire tumba: B'a subi, (= je bent (sociaal) gestegen).

De groepsbarricades zijn dus het gevolg van: *a.* een vrij krampachtig vasthouden aan de groepspositie; *b.* het zoeken naar eigen groepsidentiteit; *c.* afweer van werkelijke of vermeende bedreigingen door de andere groepen; *d.* de taalproblematiek; *e.* raciale en/of religieuze identificatie; *f.* intrinsieke onzekerheid.

De non-aggressiviteit is zeker geen groepsideaal, zoals dat bijvoorbeeld voor de Zuñi-indianen is beschreven; het is een zuivere afweer. Hoe nu tracht het individu het probleem van de eigen aggressiviteit, die inherent aan het mens-zijn is, op te lossen? Allereerst, zoals over de gehele wereld, in de vorm van agressie in de derde persoon. Voetbal, baseball en bokswedstrijden zijn belangrijke uitlaatkleppen, hetgeen voor sport in het algemeen geldt. Dan zijn er de agressieve TV- en filmprogramma's: Western, oorlog, detective. Een zeer belangrijke rol speelt ook de politiek. De politiek op Curaçao is onder meer een getolereerde agressie en in tegenstelling tot West-Europa en de Verenigde Staten is haast iedereen persoonlijk in de politiek geïnteresseerd.

De politieke scheidslijnen lopen niet langs de groepslijnen, zeker niet bij de grote partijen. Hierin vindt men Kleurlingen, Blanke Protestanten, Surinamers en Hollanders. Men zou denken om pragmatische redenen om de stemmen van alle groepen te verkrijgen. Ik geloof echter dat men bang is voor de groepsidentificatie en wel om het volgende. De politiek is onder meer een getolereerde en geïnstitutionaliseerde orale agressie-uitlaat. De agressie wordt op de andere partij(en) geprojecteerd en door de multiformiteit dus ook op *alle* andere groepen, ook de groep waartoe men zelf behoort.

Wie een maand lang de ingezonden stukken in de dagbladen doorneemt zal zien hoezeer de oraal-agressieve instelling de politiek doordoesd heeft. De regulatie hiervan geeft een zeker

Huizinga's spelelement. "Politiek ta pret" zei eens iemand. De partij wordt patriarchaal beleefd; onder bescherming van de abstractie 'partij' kan overgegaan worden tot orale agressie in woord of geschrift. Dit patriarchale karakter dat men de partij toeschrijft staat het 'wij' beleven, in de zin van een extreme solidariteit die men bij bepaalde radicale of socialistische partijen over de gehele wereld aantreft, in de weg. Het is merkwaardig dat op dit kleine eiland, waar iedereen iedereen kent en er een direct persoonlijk contact bestaat tussen de actieve politicus en zijn (haar) kiezers, de partij een – althans gevoelsmatige – sterk hiërarchische structuur heeft.

Het is duidelijk uit het bovenstaande dat het politiek functioneren zoals wij dat op Curaçao kennen, een mogelijkheid tot ventilatie van agressie geeft, benevens een doorbreken van de groepsbarrières. Deze ontsluiting is toe te juichen. De regulering van het politieke spel behoedt voor extremisme en uitwassen.

Hier hoort een aperçu bij over het gerucht, de roddel, de mondeling doorgegeven mededeling, misschien het beste te vatten in het Engelse woord 'rumor.' Het zal iedereen opgevallen zijn welk een grote rol deze 'rumor' in de Curaçaose samenleving speelt.

Ik meen dat dit weer een verder bewijs is van het bestaan van groepsspanningen. FIRTH⁴ gaf aan dat "recurring waves of rumor center in the major cleavages in the society."

Een ander gevolg van de agressie-afweer is de instelling ten opzichte van de zelfdiscipline. Een straffe zelfdisciplineren wordt namelijk méér als agressie beleefd dan disciplineren van buiten. Daarom beginnen de bokswedstrijden meestal een uur te laat omdat men niet op tijd komt, daarom loopt een centrale training van sportbeoefenaren op niets uit wegens wegblijven der deelnemers. In de militaire dienst, waar dus de discipline van buiten af wordt opgelegd, door Hollanders als 'aggressor', kan de Curaçaoënaar zich zeer wel handhaven.

Het is natuurlijk onzin om over een Curaçaos karakter te spreken; dit bestaat evenmin als een Engels of Liberiaans karakter. Men komt echter in de diverse groepen psychische structureren tegen die milieu-bepaald zijn; in dit geval dus gevolgen zijn van de Curaçaose sociale situatie. Een situatie die gecompliceerd is door de snelle overgang in enkele tientallen jaren

⁴ FIRTH, R.: Rumor in a primitive society. *J. Abnorm. Soc. Psych.* 53, 1956, p. 122-130.

naar een geïndustrialiseerde samenleving, door een overgang van een koloniale naar een autonome status, door de opheffing van een relatieve isolatie als gevolg van de indringende invloed der moderne communicatiemiddelen, door de grote sociale mobiliteit én door het verslechteren van de sociaal-economische situatie. Al deze veranderingen ondermijnen de zekerheid; sterke afweermechanismen, zowel bij groepen als ook bij het individu treden in werking. Vele waarden krijgen ambivalente inhouden, de problematiek van de agressie en de identificatie wordt groter. Het is daarom niet verwonderlijk dat men statistisch bij de psychiatrische patiënten een vele malen groter – en significant groter – aantal toestanden van paranoïdie vindt dan van depressie, in verhouding tot Westeuropese of Noordamerikaanse cijfers. Paranoïdie is een geprojecteerde agressie-angst.

Wat nu is de prospectieve tendens? Zijn er bepaalde aanbevelingen te doen?

In het algemeen kan men stellen dat alle streven dat er op gericht is de eigen Curaçaose identiteit, anders dan als groep, te vinden, gesteund moet worden. Ieder streven dat er op gericht is om de eigen cultuur te bevorderen, met nadruk op eigen, is een sanerend streven. De groepsbarrières zullen pas langzaam wegslijten en alleen dan als de angst voor de andere groepen geen reden van bestaan meer heeft. Dit betekent dat de interne communicatie tussen de groepen verbeterd moet worden. Op dit punt speelt dus zoals aangetoond, de politiek een belangrijke rol; zij scheidt misschien partijen maar zij schept banden tussen leden van verschillende bevolkingsgroepen.

Uit het oogpunt van identiteit – niet uit het oogpunt van onderwijs – zou het papiamento op de lagere school verplicht moeten zijn. Wat de consequenties voor het onderwijs zouden zijn kan ik niet overzien; ik spreek hier alleen in het kader van sociaal-psychologische sanering. Ik heb de indruk dat de interne communicatie tussen de groepen verbeterd maar nog verre van optimaal is. Wanneer deze verbetering doorzet zullen de negatieve krachten van de groepen als zodanig verminderen, zal de onzekerheid afnemen en zal de Curaçaose mens zich volledig kunnen ontplooiën.